

Оригинални научни рад
Примљен: 23. 9. 2022.
Прихваћен: 30. 9. 2022.

ИЗВЕШТАЈ ОЦЕЊИВАЧКОГ ОДБОРА СРПСКЕ КРАЉЕВСКЕ АКАДЕМИЈЕ О РОМАНУ СЕОБЕ МИЛОША ЦРЊАНСКОГ

У раду објављујемо до сада у науци неиздани извештај Оцењивачкој добри Српске краљевске Академије о роману „Сеобе”, за који је Милош Црњански добио награду из Задужбине Љубомира М. Михаиловића 1929. године.

Оснивајући своју задужбину при Српској краљевској академији, Љубомир М. Михаиловић, српски дипломата, имао је јасан циљ. „Наша лепа књижевност”, тврдио је у оснивачком писму, „после Великог рата и услед изузетних прилика у којима се у то време налазила домовина, преживљује једну кризу лутања и неодређености. Данас се о свему пише и све штампа, тако да ми, обични читаоци, не знамо шта би требало читати а шта не. Добре књиге се често мало познају, а њихови писци мало награђују. Овакво стање не храбри ни ове писце на рад, ни читаоце на читање. Ја бих желео да једним скромним прилогом помогнем и једне и друге.”¹ Основни циљ његове задужбине био је да сваке године награђује најбоља дела из лепе књижевности штампана ћирилицом. Одлуку о томе који спис ће бити награђен доносио је трочлани одбор који би именовала Академија. Од оснивања задужбине, средствима којима је у ту сврху наменио Михаиловић, награђено је више аутора, међу којима су били Вељко Петровић, Иво Андрић, Драгиша Васић, Милан Кашанин, Сибе Миличић и Даница Марковић.² Када је Српска краљевска академија објавила конкурс за доделу награда из Задужбине Љубомира Михаиловића за 1929. годину, на њену адресу стигло је шест пријављених дела – два романа, две збирке песама, једна збирка кратке прозе и једна комедија.

¹ *Задужбине и фондови*, Педесетогодишњица Српске краљевске академије 1886–1936 књ. 2, Посебна издања књ. СХVII, Споменице књ. 8, Београд 1937, 245–246.

² *Истио*, 249.

Један од пријављених аутора био је и Милош Црњански са својим романом *Сеобе*, који је у издању књижаре Геце Кона објављен 1929. године.³

Слична Михаиловићевој била је и Задужбина Николе Ј. Мариновића, иначе најстарија задужбина основана при Академији. Њен циљ је био награђивање „списа с моралном и патриотском тенденцијом, који су написани чистим српским језиком и одликују се лепотом слога и садржаја.”⁴ Управо због ове сличности су чланови Оцењивачког одбора награде из Задужбине Љубомира Михаиловића за 1929. годину предложили и које дело би требало наградити из Мариновићеве задужбине. Чланови Одбора били су Богдан Поповић, Вељко Петровић и Марко Цар.⁵ Иако је Црњански свој роман пријавио за награду из Михаиловићевог фонда, чланови Одбора су првобитно предложили да он буде награђен Мариновићевом наградом а да награду задужбине Љубомира Михаиловића добије Јован Дучић за своја сабрана дела. Ово није било неуобичајено, с обзиром да су чланови Одбора имали право да, уколико нису задовољни пријављеним радовима, сами предложе неко друго дело за награду.⁶ Такође су имали право, уз дозволу Председништва Академије, да дело које је пријављено за награду из једне предложе за награду из фонда друге задужбине. Оцењивачки одбор је о делима која је предлагао за награду подносио извештај Председништву. Такав извештај, који су за 1929. годину саставили Богдан Поповић и Вељко Петровић, био је несвакидашње природе. Иако су у њему, водећи се искључиво књижевним и естетским мерилима, једногласно предложили Црњанског за награду из Мариновићеве задужбине, сматрали су да је ово дело имало особине које су могле бити препрека за доделу награде. Наиме, приметили су да је роман имао стилске недостатке и честе граматичке и језичке неправилности. Поред ове „стилистичке алкавости” тврдили су да је била спорна и главна фабула романа, која је почивала на страсној и родоскрнављајућој вези Антонија Исаковића са женом његовог рођеног брата, која је тако огољено приказана да ју је од

³ М. Црњански – СКА Београд, 10. новембар 1929. АСАНУ СКА 148/1930; Поред Црњанског, на конкурс за награду из исте задужбине пријављена су следећа дела: Нико Баргуловић, *На њрелому*, Београд 1929. Никола Т. Ђурић, *Све за љубав науке с мученицом Цвијетје Зузорић*, Београд 1929, Живко Милићевић, *Лов на сенку*, Београд 1929. и Љубица С. Попадић (под псеудонимом Вук Орловић), *Прешеча – њисма једне њаланчанке*, Београд 1929.

⁴ *Задужбине и фондови*, 232.

⁵ Годишњак СКА XXXVIII (1929), 15.

⁶ За награду Задужбине Николе Мариновића било је пријављено такође шест дела. Од тога су два била штампана (Тихомир Ж. Стојановић, *Почетак Европској райи* и Томо Смиљанић – Брадина, *Песмарица*) а четири у рукопису (Вуле М. Томовић, *Вилински Венци*; Јованка Милошевић, *Ево их иду*; Ж. Ковановићева, *Quo vadis?* и рукопис непознатог аутора *Дивоград и његово наличје*); О награди за Дучићева *Сабрана дела* видети: Злата Бојовић, *Јован Дучић у Српској академији наука и уметности*, Јован Дучић: Живот, дело, време, Београд 2021, 290–291.

„вулгарне порнографије” спасила само пишчева „уметничка вештина” и „трагична спорина” његове „хистеричне страствености”. Због свега тога су тражили да се њихов предлог изнесе пред скупштину Академије те да она донесе одлуку да ли да *Сеобе* буду награђене.⁷

На састанку Председништва Академије 14. фебруара 1930. године прочитан је извештај Оцењивачког одбора и констатовано је како би тражење мишљења скупштине Академије о наведеном питању било противно дотадашњој пракси те да би само додатно закомпликовало цео случај. Председништво је зато решило да сам Одбор донесе коначну одлуку о томе да ли да роман Црњанског буде награђен или не.⁸ На седници 26. фебруара 1930. године Одбор је коначно одлучио: „1. Да се из Задужбине Николе Ј. Мариновића изда петогодишња награда од 5.000 динара г. Јовану Дучићу за његова Сабрана дела. Овим је у потпуности задовољен захтев завештачев да се његова награда може дати само за ’одлично израђени поетски спис с моралном патриотском тенденцијом, који је написан чистим језиком и одликује се лепотом слога и садржаја.’ 2. Да се из Задужбине Љубомира М. Михаиловића издаду две награде: г. Милошу Црњанском 4.000 динара за његов роман „Сеобе” и г. Живку Милићевићу 2.000 динара за његове песме „Лов на сенку.”⁹ То је потврдило Председништво на свом састанку 3. марта а седам дана касније о овој одлуци је обавештен и Црњански, чиме је цела ствар коначно решена.¹⁰

С обзиром на његов значај, као и чињеницу да је до сада био потпуно непознат, у наставку објављујемо поменути извештај Оцењивачког одбора о роману *Сеобе* Милоша Црњанског. Извештај се налази у Административној архиви Српске краљевске академије (АСАНУ СКА 145/1930), откуцан ћирилицом на писаћој машини. Осим ситних интерпункцијских и словних исправки које смо начинили, извештај објављујемо без икаквих измена.

⁷ Б. Поповић, В. Петровић – Председништво СКА Београд, 6. фебруар 1930. АСАНУ СКА 145/1930.

⁸ Годишњак СКА XXXVIII (1929), 98–99.

⁹ Б. Поповић, председник Оцењивачког одбора – СКА Београд, 26. фебруар 1930. АСАНУ СКА 145/1930.

¹⁰ Годишњак СКА XXXVIII (1929), 102–103; „Част ми је известити Вас да је Српска краљевска академија наградила Ваш роман ’Сеобе’ са наградом од 4.000 динара из Задужбине Љубомира М. Михаиловића и да је издат налог Академијиној благајници да Вам исплати ову суму, када јој се будете обратили /Кнез Михаилова ул. бр. 35, улазак из Караџићеве улице на последњи спрат/.” А. Белић, секретар СКА – М. Црњанском Београд, 11. март 1930. АСАНУ СКА 145/1930.

ПРЕДСЕДНИШТВУ СРПСКЕ КРАЉЕВСКЕ АКАДЕМИЈЕ

Поштованим члановима Одбора за оцену и избор књижевних дела, у смислу расписанога сачећаја за награде из фонда Љубомира Михаиловића и Николе Ј. Мариновића, часни је поднећи овај предлог:

Да се из Фонда Љуб. Михаиловића као најбоље белетристично дело објављено у књизи а штампано ћирилицом до краја 1929. г., награде „Сабрана дела” Јована Дучића;

Да се из Фонда Н. Мариновића награди роман г. Милоша Црњанског „Сеобе”, с тим, да Председништво изволи донети одлуку: да ли да се овај избор Оцењивачког одбора изнесе пред заједничку седницу Академије и изрази и њено мишљење и предлог? Оцењивачки одбор, наиме, сматра да мандаћ, поверен му од Академије, намеће њему и несумњиве обзире према Академији, те се, у овом посебном случају, не смеју да ангажују без његовог сагласја. Јер иако је Одбор извршио свој избор једногласно, служећи се искључиво књижевно-естетским мерилима, ово изабрано дело „Сеобе” има и таквих особина које Академија може сматрати, донекле, начелним сметњама за овакво академско одликовање. Чланови оцењивачког Одбора, у улози литерарних критичара, нашли су да се „Сеобе” г. Црњанског одвајају од свих прошлостопних публикација наше лепе књижевности, обухватном величином и изворношћу концепција, изредно снажним песничком инвенцијом, енергичним одржавањем тона до краја и множином просећаних подробности, а, нарочито код нас, јединственим приказивањем тога у покрећу и описима природних појава. Те рејке одлике, по мишљењу Одбора, прејезу неколике конструктивне стилстичке недостайке овога дела као што је расиресеност и разливеност и сувише захукљало приповедања, психологија сјаљно и угаљиво изненађивања, ауторово нејестиво, да кажемо, „чичеронисање” /ни у једном тренутку, ни у најодсуднијем, не дозвољава својим личностима да се сами прикажу и искажу, чиме би дело постало и збијеније и рељефније и вероватније/, те веома често језичке, реченичне и граматичне неправилности.

Али, осим због ове на крају споменуће често стилстичке алкавости, чланови Одбора подносе своју оцену Академији нарочито због тога што је у овом роману главни мотив фабуле једна врста родоскрвњења, веома опширно и импресивно приказана њојска страс Антонија Исаковића према жени своје рођене браће и што су његова појуда као и сам чин прељубе, те њене физичке последице, приказивани веома наглашено и веома подробно, иако да их од вулгарне порнографије сачава само уметничка вештина и трајична сторина јесникове, могао би се рећи, хисторичне страсивености. Најослејку, мора се поменути и то да у овом роману, који и иначе савремени од живчаних удара, има парција које делују садистички описујући предео и сувише дејљавно телесна мучења и крвављења, као што су, на пример, призори шибана војника, наваљивање помахнијалој полој калуђера из Турске на шљастаји колац, само Дафинино боловање и ш. д.

Оцењивачки одбор, иако сматра да у области уметности и лепе књижевности има места за сва људска осећања и страси, ако су само приказане јеснички, дакле и за прозоје, и за хисторичне призеје и машинарије, и за сади-

стиичке наїоне, ња чак и за њерверзије – иїак њодноси овај свој њредлої о избору Академији с молбом да ња и она њродискуїује.

6. фебруара 1930. ї.
Беоїрад

(с. р.) *Богдан Поїовић*
(с. р.) *Вељко Пеїровић*

Мирослав М. Јовановић*

Српска академија наука и уметности

Архив

Кнеза Михаила 35

11000 Београд

Кључне речи: Милош Црњански, роман *Сеобе*, Српска краљевска академија, Задужбина Љубомира М. Михаиловића, Богдан Поповић, Вељко Петровић

Miroslav M. Jovanović

REPORT OF THE EVALUATION BOARD OF THE SERBIAN ROYAL ACADEMY
ON THE NOVEL "MIGRATIONS" BY MILOŠ CRNJANSKI

In the paper we are publishing an until now unknown report of the Serbian royal academy's Evaluation board about the novel *Migrations*, for which Miloš Crnjanski was awarded from the Ljubomir M. Mihailović's Foundation in 1929.

*miroslav.jovanovic@sanu.ac.rs